

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМЕНІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА**

ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

Харків – 2020

УДК: 881 + 883 + 882 + 882 + 808
Ф 56

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
Протокол № 6 від 20. 10. 2020 року

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Голобородько Костянтин Юрійович – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка;

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики;

Мельников Ростислав Володимирович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова;

Щербакова Наталія Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови;

Лебеденко Юлія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, координатор з наукової роботи українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка;

Сергієнко Катерина – голова студентського наукового товариства українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка.

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Філологія ХХІ століття : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред) та ін.]. – Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2020. – 72 с.

пуста хата, як-от: «Смутний і невеселий сидів пан судденко, Дем'ян Омелянович Халявський, у своїм хуторі, у пустій хаті, відкіль повиганяв усіх із серця»; «Прийшов, аж хата пустісінька, і духу нікого нема, і кілочком замкнута» [3]. У творах письменника фіксуємо сполуку хороша хата, напр.: «Музика рушила, а народ і Ївга на ними. Ідуть побіля хорошої хати, – вікно таке гарне, веселеньке...» [3].

Іменник *хата* у текстах Г. Ф. Квітки-Основ'яненка поєднується з дієсловами, що конкретизують дії, вчинки, обставини, ситуації, в яких перебувають персонажі Квітчиних повістей, напр.: *сідати у хаті, біля хати йти, переходити через хату, виводити з хати, пішла з хати, увіходити у хату, хату вимітати, поточитися з хати, шасть мерцій з хати, запирати хату, кидатися по хатам, увів гостя у велику хату, у хаті запирати* тощо.

Таким чином, назви хатнього начиння у творах Г. Ф. Квітки-Основ'яненка вказують на час їх використання, свідчать про естетичні смаки та вподобання представників українського народу, а також, окрім традиційного призначення, виконують оберегову, обрядову функції. Перспективним є дослідження лексики сільського побуту різноманітних тематичних груп у текстах Г.Ф.Квітки-Основ'яненка.

Література

- 1. Великий** тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
- 2. Данилюк Н. О.** Культурологічна лексика в сучасній українській мові та її лексикографічне опрацювання. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* Національний університет Києво-Могилянська академія. 2004. Т. 34. С. 3-6.
- 3. Квітка-Основ'яненко Г.** Повісті та оповідання. Драматичні твори. К.: Наукова думка, 1982. 542 с.
- 4. П'яст Н. Й.** Системна організація лексики на позначення матеріальної культури: Монографія. Вінниця: Універсум – Вінниця, 2006. 111 с.
- 5. Словник** мови творів Г. Квітки-Основ'яненка: у 3-х т. Харків: Вид-во ХДУ, 1979. 680 с.

УДК 811.111:81

Запара Аліна Анатоліївна
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Т. Ф. Осіпова

ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНЕСЕННЯ ТЕРМІНІВ І ТЕРМІНОНАЗВ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

У сучасних дослідженнях теорії терміна виокремлюють дві протилежні точки зору про місце термінологічної лексики в структурі літературної мови. Згідно з однією, термінологічна лексика не входить до складу лексики загальнолітературної мови, а термін протиставлений слову

як особливий мовний знак. Однак спеціальна лексика, як відомо, становить більшу частину лексичного складу сучасних мов, причому найбільш динамічну її частину.

У процесі виявлення одиниць, що претендують на статус терміна, учені-лінгвісти зазвичай намагаються розв'язати дві проблеми: 1) відмежування термінів як одиниць, що обслуговують сферу спеціальної комунікації, від загальноживаних слів; 2) встановлення того, чи всі спеціальні номінації можна назвати термінами. Інформація, яку містить слово, зазвичай пов'язана з його етимологією. Латинське "terminus" означає "граничний знак"[3: 48].

У філософії, починаючи з античності, терміном називають суб'єкт і предикат судження. **Термін** розкриває мотивацію цієї номінації так: підмет і присудок висловлення «визначають собою розмах думки (...) підмет – це те, на чому мовець хоче зосередити увагу, а присудок – те, що саме має відкрити увагу в предметі своєму. ... А оскільки логічний присудок і логічний підмет можуть бути складними, то кожен зі складників може отримати найменування терміна»[4: 121]. Цей коментар дає змогу переконатися, що для філософів головною ознакою терміна є його понятійність.

Особливість семантики наукового терміна полягає в тому, що вона передбачає дефініцію. На відміну від простого знака (звичайного слова, не терміна), науковий термін виступає не просто як засіб чіткого позначення, а як засіб логічного визначення, він тільки «виконує дефінітивну функцію», не називає поняття, а визначає його [1: 7–8].

Терміноід – «спеціальна лексична одиниця, що використовується для номінації недостатньо сформованих і неоднозначно зрозумілого поняття»[2: 90], що не має чітких меж і, відповідно, дефініцій, не є точною, незалежною від контексту, їй притаманний нестійкий характер.

Передтермін – спеціальна номінація, яка використовується для назви нових сформованих понять, але не відповідає вимогам стислості, точності, стилістичної нейтральності, що висуваються до терміна [2: 91]. До передтермінів уналежнюють зазвичай описові звороти, сурядні словосполучення, словосполучення, дієприкметникові або дієприслівникові описові звороти.

Маючи компактну форму, *терміноїди* мають набагато більше шансів в майбутньому перейти в ранг термінів, необхідною умовою для чого є відсутність варіативних понятійних ознак. Громіздкість форми *перед терміна* утруднює його функціонування й фактично зводить нанівець його дериваційний потенціал. Зазвичай з плином часу для передтерміна знаходиться більш компактна заміна, яка й отримує статус *терміна*.

Проте трапляються випадки, коли пошук зручної форми затягується, що призводить до переходу *передтерміна* в коло відтворюваних номінацій. Такі номінації називають *квзітермінами* – «закріпленими в мові передтермінами, що використовуються як терміни»[2: 91].

Такими є шляхи поповнення сучасних терміносистем. Вивчення відповідних механізмів у сферах різних наук становить перспективу цієї проблематики.

Література

1. **Виноградов В. В.** Вступительное слово на Всесоюзном терминологическом совещании. *Вопросы терминологии*. Москва: Изд-во АН СССР, 1961. С. 6–10.
2. **Гринев С. В.** Основы лексикографического описания терміносистем: дис. ... д-ра філол. наук. Москва: МГУ, 1990. 318 с.
3. **Фасмер М.** Этимологический словарь русского языка. В 4 т. Т. 1.; пер. с нем. и доп. О.Н. Трубачева. 2-е изд., стер. Москва: Прогресс, 1987. 460 с.
4. **Флоренский П. А.** Термин. *Вопросы языкознания*. 1989. № 1. С. 121–133.

Катешко Тамара Геннадіївна

Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Наук. кер.: к. філол. н., доц. Н. В. Щербакова

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ОБРАЗОТВОРЕННЯ У ВІРШІ «ЖАР-ПТИЦЯ» ІРИНИ ЖИЛЕНКО

Вірш «Жар-птиця» І. Жиленко включено до програми вивчення української літератури в 6-му класі, що передбачає формування в учнів умінь визначати й аналізувати художні засоби. Окрім того, звернення до названого тексту мотивується, на нашу думку, необхідністю різноаспектного дослідження творчості І. Жиленко в контексті вивчення мови художньої літератури як своєрідного засобу реалізації творчої манери митця. Попри те, що доробок І. Жиленко був об'єктом наукових розвідок Д. Дроздовського, М. Жулинського, О. Никанорової, М. Павленко, К. Сардаряна [1; 3; 4; 5; 6; 7], мовностилістичні особливості її поезій ще досліджені мало. Саме тому **предметом** студії стали лексичні засоби художньої виразності, використані І. Жиленко у вірші «Жар-птиця».

Мотив ліричного твору (возвеличення радості, світла й краси, засудження задрості, віра в добро й казку) орієнтує на протиставлення головних персонажів (Жар-птиці й гави, що називала себе Павою). Тропи, наявні у вірші, спрямовані на увиразнення протилежних образів. За допомогою епітетів та порівняння авторка акцентує на позитивній / негативній характеристиці персонажів або пов'язаних із ними діях (*Жар-птиця з очима-намистинками; золота / чудесна Жар-птиця; летіла гарно / вільно; як в найзолотішій / найкращій мультфільмі; лежить терпляче; птаха екзотична / південна – трьохсотлітня / старезна / без ока / кульгава тава; вороняча орава; люта стрекотнява; лихі / кульгаві гави*). Метафори, якими рясніє текст, створюють казкову атмосферу вірша, активізують розвиток подій